

1929 DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI SONRASI TÜRKİYE'NİN TARIM POLİTİKASINDA ARAYIŞLAR: BİRİNCİ TÜRKİYE ZİRAAT KONGRESİ*

Türkan Çetin

Kurtuluş Savaşı'nın ardından devletin uygulayacağı ekonomik politikaları belirlemek amacıyla İzmir'de bir kongre yapılmasına karar verildi. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar cumhuriyetin ilk yılların ekonomik politikalarının belirlenmesinde etkili oldu. İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda liberal ekonomi politikası belirlendi. Aslında bu ekonomik sistemi gerekli kılan bir takım sebepler bulunuyordu. Çünkü Lozan Konferansı'nın bazı hükümleri, devletin ekonomiye geniş anlamda müdahalesini engelliyordu. Örneğin gümrük resimlerinin 1929 yılı sonuna dek, Birinci Dünya Savaşı öncesi düzeyinde tutulması hükmü, gümrük tarifeleri kanalıyla himayeci sanayileşme politikasının gerçekleşmesini engelledi(1). 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımının sonuçlarına göre toplam nüfus 13.748.270 idi. Şehir nüfusu 3.300.000 ile %24.2'lik bir paya sahipken, köylü nüfusu ise 10.342.000 ile %75.8'lik bir paya sahipti(2). Tarım kesiminin GSMH'daki payı, %44'tü (3).

Dış pazarlara yönelik üretilen tarım ürünleri tütün, pamuk, üzüm ve incirdi. Bu ürünler 1920'ler Türkiye'sinde ihracaatın %60'ını oluşturuyordu(4). Tarımsal üretim Batı Anadolu ve Çukurova dışındaki bölgelerde, ulaşım olanaklarının sınırlı olması nedeniyle içe dönüktü. Tarımsal alanda kullanılan teknoloji çok ilkel idi. 1920'lerin tarım ülkesi Türkiye'de bir çok bölgede hala tarih öncesinin teknikleri ve araç gereçleriyle üretim yapıyordu. Yapay gübre verimi artırmak için birbirini izleyen yıllarda farklı ürün ekmek gibi yöntemler kullanılmıyordu, tanenin sapından ayrılması için önceden olduğu gibi rüzgardan yararlanılıyordu(5). Türkiye modern sanayiden de yoksundu. İhtiyaç duyulan ürünlerin büyük bölümü dışarıdan ithal ediliyordu. 1929 sanayi sayımında ülkede 65000'den fazla sanayi kuruluşunun olduğu belirtilmektedir. Ancak bunların %96.8'inde 5 ve 5'ten daha az kişi çalışıyordu (6). Bu iş yerleri genellikle

motoru olmayan makina kullanmayan, büyük bölümü onarımcılıkla uğraşan küçük birimlerdi. Daha büyük sanayi kuruluşları devlete aitti ve bunların çoğu da askeri fabrikalar ve yabancıların sahip olduğu maden işletmeleriyle dokuma, çimento ve zeytinyağı gibi bazı maddeler üreten fabrikalardı. 1930'lu yılların başına gelindiğinde Türkiye'de sanayileşmede önemli bir gelişme sağlanamamıştı. Bu nedenle de gereksinimi duyulan maddelerin önemli bir bölümü dışarıdan alınıyordu. Bunun yarattığı sıkıntıları dünya ekonomik bunalımı daha da arttırıyordu.

Hammadde fiyatlarıyla tarımsal ürünlerin fiyatları, sanayi ürünlerinin fiyatlarına oranla daha çok düşüktü. Türkiye gibi dışarıya tarım ürünleri satan ülkeler bu durumdan büyük zarar gördüler. İthalatlarını sürdürebilmelerinin yolu, sattıkları tarım ürünlerinin oranını önemli ölçüde arttırmalarına bağlıydı. Ancak, fiyatların düşük olması bunu engelliyordu (7). Dünya ekonomik bunalımı, dünya konjonktüründeki değişiklikler, Menemen Olayı'nın Türk Devrimi'nin henüz yerleşmediğini göstermesi ve 1923'ten beri uygulanan liberal politikaların toplumsal refahı arttıramaması CHP'yi yeni arayışlara yöneltti. Ekonomik alanda Devletçi bir politika izlenmeye başlandı(8). Dünya ekonomik bunalımının Türkiye'ye etkileri, ödemeler dengesindeki açık ve büyük ölçüde bu açığa bağlanan Türk parasının değerinin düşmesi sonucu Başbakan İsmet İnönü'nün de destekleriyle "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti"nin kurulması gerçekleştirildi (9). Cemiyet, TBMM Reisi Kazım Özalp başkanlığında bir grup milletvekili tarafından kuruldu. Tüm milletvekilleri cemiyetin doğal üyesi sayılıyordu. Cemiyetin tüzüğünde ana amaçlarının, yerli mallarının tanıtımını sağlayarak sevdirmek ve kullanılmak; yerli mallarının kalitesini arttırmak olduğunu belirtiyordu (10). Cemiyet bu amaçları gerçekleştirebilmek için sergiler, seminerler, mitingler, yılda bir de "Tasarruf ve Yerli Malları Haftası" kampanyaları başlattı.

Milli İktisat ve Cemiyeti 1930 yılında ülkenin sanayileşmesi için bir program hazırlamak amacıyla Sanayi kongresi'ni topladı. Bu kongrenin bir tamamlayıcısı olarak 5 Ocak 1931'de I. Türkiye Ziraat Kongresi toplandı.

I. Ankara Beynelmillel Ziraat Teknik Sergisi

Sanayi Kongresi öncesi açılan Sanayi Sergisi gibi Ziraat Kongresi ile birlikte uluslararası bir ziraat sergisi açıldı. Ziraat Kongresi ile aynı gün İsmet Paşa tarafından açılan sergiye Türk, Rus, Macar pavyonları ve bazı yabancı firmalar (Hoferstrans), Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, ülkenin çeşitli yörelerinden sanatkarlar ve ustalar katıldı. İzmir Milletvekili Rahmi Bey konuşmasında sergi hakkında şu bilgileri veriyordu(11).

"... Geçen sene Sanayi Kongresi ile birlikte açılan Milli Sanayi Sergisi hatırlardadır. Bu seneki Ziraat Kongresi ile birde Ziraat Teknik Sergisi hazırladık. Bu serginin beynelmilel olması şarttır. Çünkü memleketimizde ziraat tekniği henüz geridir. Bu sahada bizden daha ileride olan memleketlerden öğreneceğiz. Memleketimizin iktisadi hayatına yapmak istediğimiz inkılabın manivelesi herşeyden evvel teknik inkılabıdır. İşte bu teknik inkılabı yapılacak vasıtaları gözlerimizle görmek fırsatı kazanabilmek için bu sergiyi tertip ettik. Serginin zamanı kışa tesadüf etti. Fakat bir zaruretti. Çünkü sergi, Kongre'ye tabi idi. Sergiyi kongre için ameli bir mektep yapmak istiyorduk. Kongre için en münasip zaman bu idi. Çünkü, ziraat işlerinin en durgun olduğu ay bu aydır..."

Mustafa Kemal Atatürk de, sergiyi ziyaret etti ve büyük ilgi gösterdi. Aynı gün, Rus pavyonu müdürü gazetecilere Rus pavyonunu gezdirerek açıklamalarda bulundu(12).

Macaristan sergiye elli firmayla katıldı. Ziraat Teknik Sergisi Türkiye ile Macaristan arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi açısından da etkili oldu. Türkiye 5 Mayıs 1931 tarihinde açılacak uluslararası sergiye davet edildi. Uluslararası sergiler Türk ürünlerinin dünya piyasasında tanınması ve pazar bulması açısından son derece önemliydi(13). Devlet politika olarak dış pazarlara açılmak amacıyla sergiler düzenlemek ve yurt dışındaki sergilere katılmayı, halkı israfla mücadeleye, tasarrufa alıştırmak; yerli malları kullanımını destekliyordu. Ziraat Teknik Sergisi tarımsal alanda kullanılan son teknoloji, bilimsel tekniklerle yapılan tarımla verimin ne ölçüde arttırılabileceği, hayvancılıkta son gelişmeleri göstermesi açısından da önemlidir. Sergiyi gezen çiftçiler resimler ve grafikler yardımıyla Macaristan ve Rusya'nın ziraatteki verimlilik oranlarını Türk tarımıyla karşılaştırma olanağı buldular (14). Sergiyi yaklaşık 600 kişi gezmiştir. Sergide tarımsal ürünler ve makinelerin yanında sobalar, terazi, radyo gibi sanayi ürünlerinin de sergilenmesi bazı eleştirilere neden olduysa da, sergi amacına ulaştı.

II. 1931 Ziraat Kongresi

Dünya ekonomik bunalımının Türkiye tarımına olumsuz etkileri ve bunun sonucu köylünün daha da yoksullaşması devleti tarımda yeni arayışlara itmmişti. 1931 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından ülkenin tarımsal sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara çözüm yolları önermek amacıyla I. Ziraat Kongresi toplandı.

5 Ocak 1931'de toplanan I. Ziraat Kongresi'nin hazırlıklarına 1930 yılının

Eylül ayında başlandı(15).Ziraat Odaları tarafından tarafından seçilerek, kongreye gönderilen üyelerin yol ve Ankara'daki harcamalarının Özel İdarelerce karşılanması için İktisat Vekaleti'nden Ziraat Müdürlükleri'ne emir gönderildi.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından düzenlenen kongrenin gündeminde şu konular yer alıyordu:"1)İstihsal şartları 2)Zirai kredi 3)Zirai vergiler 4)Fiyat teşekkülü 5) Satış teamülleri 6)Standart ve ambalaj meseleleri 7)Zirai teşekküller 8)Zirai asayiş 9)Zirai tahsil ve zirai neşriyat 10)Nakliye tarifeleri 11)İktisadi yollar 12)Muafiyetler ve teşvikler 13)Zirai kanunlar 14)Hayvancılık 15)Umumi meseleler"(16). Ziraat odaları, çiftçilerin bu gündem çerçevesinde hazırlanmalarını sağlamak amacıyla mahalli kongreler düzenleyecekti. Mahalli kongrelerde her mıntıkanın belli başlı ziraat şubeleri ayrı encümenler(pamuk encümeni, üzüm ençümeni, vb) halinde toplanacaktır. Bu encümenler gündemde 15 ana başlıkta toplanan soruların kapsamında raporlar hazırlayacaklardı (17). Milli iktisat ve Tasarruf cemiyeti raporların bilimsel nitelikte olmasına dikkat edilmesini istemiştir. Ziraat Kongresi 5 Ocak 1931'de CHP'nin salonunda İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey tarafından açıldı. Mustafa Şeref Bey, Kongre'nin toplanma amacını açık konuşmasında şöyle dile getiriyordu.

"... Bugün burada Türk çiftçiliği üzerinde bildiklerimizi düşüncelerimizi münakaşa ederek ve bunların bir kısmı etrafında topladığımızda onun üzerinde ittifak etmiş, olduğumuz fikirler Türk çiftçiliğinin yükselmesi için tatbik olunacak tedbir hakikata inkılap edeceklerdir. Bu suretle, bu toplanmamız, yalnız nazariyatta kalmayacak, fiiliyata inkılap ederek Türk çiftçiliğinin esasına ve tatbikatında müstefit edecektir.

Türk çiftçiliğini istifade ettirecek her tedbir, Türk vatandaşlarının çok büyük bir kısmının kar ve faydasına olan bir tedbir demektir. Çünkü Türkiye'de oturan vatandaşların büyük bir ekseriyeti çiftçiliği kendisi için hayat meşgalesi, birlik işi gücü addedmiştir. Şüphe yok ki, asli milletlerden hiç biri tamamen çiftçi olamaz çünkü, milletler büyük irfan ve medeniyet merkezlerinin ülkeleri dahilinde teessüsten vazgeçemezler. Bunun için her millet aynı zamanda çiftçi ve sanatkâr olmalıdır...Çiftçiliğimizde bir kere teknik vesaiti tamamen almak lazımdır... İstihsal, hastalık ve haşaratla mücadeleyi ilmi bir surette değiştirmeliyiz..."

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umumi Katibi Rahmi Bey de yaptığı konuşmada:

"Biliriz ki, mensucat sanayimizin ilerlemesi inkişafı demek pamukçuluğumuzun, ipekçiliğimizin inkişafı demektir. Deri sanayimizin ilerlemesi hayvancılığımızın terakkisi ile mümkündür... Türkiye ihtiyacı nisbetinde ziraatine dayanan bir sanayi memleketi, aynı zamanda sanayiye dayanan ihracatı bir ziraat memleketi olmak mecburiyetindedir..."(18)

Konuşmaların ardından encümenlerin seçimine geçildi. Kongreye katılan üyeler meslek ve ihtisaslarıyla ilgili encümenlere ayrıldılar. Kongrenin toplanma nedeni olan konular 23 encümende görüşüldü (19). Encümenler 7 Ocak'ta Başbakanlık, İktisat Vekaleti, Ziraat ve İş Bankalarında kendilerine ayrılan odalarda toplandılar(20). Kongre, çalışmalarını 19 Ocak 1931'de konusu çerçevesindeki tüm raporları inceledikten sonra tamamladı. Alınan kararlar, İktisat Vekaleti'ne bildirildi. Kongre sonunda Rus katılımcılar kongre azalarına ziraat filmleri gösterdiler (21).

Biz burada, konumuz Tariş olduğu için Ziraat Kongresi'ne özellikle incir, üzüm, pamuk, zeytin üretimi konusunda verilen raporları incelemeyi uygun bulduk. Kongreye incir konusunda dört, üzüm konusunda üç, pamuk konusunda bir, zeytin konusunda iki rapor sunuldu. Kongreye "İncircilik Kaliforniya'da ve bizde" başlıklı raporuyla katılan Aydın İncir Mücadele Müdürü Nadir Bey Kaliforniya ile Aydın bölgesindeki İncir üretimini karşılaştırmıştır. Kaliforniya İncirciliği hakkında "Ameli, zirai, fenni, iktisadi" konulara raporunda değinmiştir. İncir mıntıkaları, incirin nitelikleri, masraf ve kar, toprağın niteliği, incir bahçesi kurulması ve idaresi, incirin toplanması, kurutulması ve nakli, paketlenmesi, incir hastalıkları ve bunlarla mücadele yolları; Kaliforniya ile Aydın incir bahçelerinin durumları ve iki bölgedeki geleceklere gibi incirin üretimiyle ilgili sorunları 16 başlıkta toplamıştır(22). Kaliforniya'da yetişmiş incir bahçesinin bakımı, aşılama, budama, sürme, sulama, gübreleme, mahsul, sergi, kurutma, paketlenme vb işlemlerinin hangi aşamalardan geçerek yapıldığı, bilimsel yöntemlerin nasıl kullanıldığı Aydın'la kıyaslanarak anlatılıyordu.

Rapor özellikle şu açıdan ilgi çekicidir. 19. yüzyılda Aydın Vilayeti'nin en önemli tarımsal ihraç ürünü olan incir pek çok ülke tarafından rağbet görüyordu. ABD başta olmak üzere Almanya, Fransa ve Mısır gibi ülkeler İncir ve hurdası için Osmanlı Devleti'ne yüklü bir miktarda para ödüyordu. ABD'de bu ürüne olan ihtiyaç ve ticaretinin tatlı geliri bir çok girişimciyi incir üretmeye yöneltti ve iklimi en uygun olan Kaliforniya'da Ege inciri yetiştirme çabasına girişildi. Birkaç başarısız girişimin ardından 20. yüzyıl başlarında başarı sağlandı (23). ABD, 1903 yılında 500 bin dolarlık ürün elde etti. Bu rakamın ileriki

yıllarda iki milyon dolara ulaşacağını tahmin edilmesi üzerine Kıbrıs'ta da incir üretimine başlandı. Dünyada bu gelişmeler olurken Egeli incir tüccarı ise her türlü hileyle bozuk mal ihraç etmeyi sürdürerek İzmir incirlerinin dış yasalardaki değerinin düşmesine neden oldu. Uzun savaş yılları da Türk incirinin dünya piyasalarında pazar kaybetmesine neden oldu. Türkiye tüm bu olumsuzluklarla karşı karşıya iken ABD, çağdaş bilimsel teknikleri kullanarak Kaliforniya incirlerinin dünya piyasalarında önemli bir konuma getirdi. Aydın incirlerinin tohumlarının alınıp, götürülmesiyle yapılan üretimden sonra Kaliforniya, Aydın incirlerinin önemli bir rakibi oldu. Nadir Bey Kaliforniya ile Aydın'ın iklim, toprak yapısı açısından benzerlikleri ortaya koyarak Aydın yöresi incirlerinin kalitesini arttırmak için alınması gereken önlemleri raporunda anlatıyordu.

Kongreye incir konusunda diğer bir raporu Garbi Anadolu Ziraat Mücadele Müfettişi A. Nadir Bey sunmuştur. A. Nadir Bey kuru incir ihracatıyla ülkemize yılda on milyon lira getiren incir bölgesinden-Aydın demiryolunun İzmir'den Sarayköy'e kadar uzandığı saha ile İzmir incir ticaretinden- raporunda bahsetmektedir (24). İncir ağaçlarının hastalıkları ve bilimsel yöntemlerle iyileştirilmesi, bahçe idaresi, kredi, ambalaj vb. konulara değinmektedir. Bahçe idaresi konusunda eskiden bahçe sahibi olan yerli halkın bahçelerine kendilerinin baktığını şimdi ise, emval-i metruke bahçelerinden muhacirlere verilen bir kaç büyük bahçenin icara verildiğini bunun incircilik açısından büyük sakıncalar yarattığını raporunda belirtmektedir. A. Nadir Bey incirin üzüm, palamut gibi bekletilemeyen bir mahsul olduğunu, bu nedenle ambalaj konusuna önem verilmesini istiyordu. İncirin İzmir'e sevkiyatında kullanılan "Ecnebi telis çuvalları fazla toz kapar, az hava alır, çok rutubet tutar. Tez eskir, yıkayıp kurutmaya gelmez, basarak doldurulursa ağır olur. İncir çuvalda biraz fazla kalmakla terleyip sulanır, güzelliğini kayırır. Kıl çuvalarda sayılan kusurların hiç birisi yoktur. İncir için en güzel sevkiyat kabıdır" diyordu.(25). A. Nadir Bey tüccarın inciri kutularda sattığını ve kutuluk kereste ihtiyacını Romanya'dan sağlandığını belirtiyordu. Yerli kutuluk çam kerestenin sertliği, gevrekliği, çıralı ve kokulu olması nedeniyle tutulmadığı, bu sorunun yerleştirilerek çözülebileceğini savunuyorlardı. Kavak yetiştirilebilmesi için Torbalı, Menderes Ovası, Menemen'den içeri giden Gediz vadisini öneriyor, kongrenin kutuluk kereste buhranına "çare-i yegane" olmasını diliyordu. Raporda ziraat memurlarının iki yıl staj görmesi gerektiğine dikkat çekerek, "memur vazifesini vardığı yerde öğrenmemeli, öğrenmiş olarak varmalı" deniliyordu. Tarımsal yayın konusunda Maarif'in köy okullarına koyduğu program ve kitapların iyi olduğunu hayvanlardan, topraktan, bağ ve bahçeden bahsettiğini belirtiyordu. Köylülerin henüz yeni harfleri tanımadığından çocukları bu kitapları evde okuyunca

bilgilerinin arttığını, bu nedenle her bölgenin tarımsal yapısına uygun kitaplar basılmasını öneriyordu (26).

İncir konusunda üçüncü rapor, Söke Ziraat Fen memuru H. Tahsin Bey tarafından verildi. Tahsin Bey'in raporu A.Nadir Bey'in raporu ile aynı paralelliktedir. Raporda köylülerin kredi ihtiyaçlarını Ziraat Bankası, Aydın İncir Kooperatifi, Ödemiş İncir Kooperatifi ve Aydın Milli Bankası'ndan karşıladıkları anlatılıyordu. Ancak bu yeterli olmadığından tefecilerden %50-120'ye varan faizlerle kredi aldıklarını ve çoğu zaman bu faizi ödeyemediklerinden tarlalarını kaybettiklerini, devletin en kısa zamanda kredi sorununu çözmesini istiyordu. Ambalaj konusunda A. Nadir Bey gibi kıl çuvala geçilmesini öneriyordu. H. Tahsin Bey, köylülerin kooperatif kurmalarının devlet tarafından teşvik edilmesi gerektiğini savunuyordu. Nakliye tarifelerinin ucuzlatılması, yolların yapılması, muafiyet ve teşvik verilmesinin incirciliği kalkındıracağını belirtmektedir. Ziraat okullarına köylü çocuklarının ilgisinin arttığını, bu nedenle ziraat okullarında reform yapılması için uzmanlar getirilmesini öneriyordu(27).

İncir konusunda dördüncü rapor, Topçuzade Nazmi Bey tarafından verilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı her ülkeyi olumsuz yönde etkilediğinden, ülkeler kendi tarımsal ürünlerinde koruyucu önlemler almak amacıyla tarımsal ürün ithalatını azalttılar. Nazmi Bey, Türk incirlerinin ihraç edildiği ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Triyeste, Fransa, İskandinavya, İsviçre, Avustralya, Mısır gibi ülkelerin özellikleri, buhran karşısındaki tavırları ve Türk incirinin bu ülkelerdeki pazar payının artırılması için devletin alması gereken önlemler üzerinde durmuştur. Dünya piyasalarında etkin bir role sahip olmak için öncelikle hastaliksız, temiz ve kurtsuz incir yetiştirilmesi gerektiğini, oysa incir hastalıklarına karşı bu güne değin hiçbir tedbir alınmadığını belirtmektedir (28).

Nazmi Bey, incirin pazarlanmasında kalitesi kadar reklamın da büyük önemi olduğunu, bu nedenle iyi reklam yapılması gerektiğini savunuyordu. Dünya piyasalarında incirin en çok tüketildiği dönemin Noel Yortusu'na denk geldiğine, bu yortuda masalarda her türlü meyvanın bulundurulduğuna ve Türk incir ihracatının da önemli ölçüde arttığına dikkat çekiliyordu. Oysa iyi bir reklam kampanyasıyla incir ihracatının birkaç kat artacağını belirtmektedir(29).

Üzüm konusunda kongreye Manisa Fidanlık Mütahassısı Reşat Bey verdiği raporda, kuru üzümçülük ve sorunları hakkında bilgi vermiştir.

Manisa Ziraat Müdürü Ali Bey eski bağcılık yöntemlerinin floksera

hastalığının ortaya çıkmasından sonra terkedildiğini ve Amerikan asmaları üzerine yerli asmaların aşılanarak bağ yetiştirildiğini, böylece yeni bağcılık usulünün geliştiğini anlatmaktadır. Yeniden bağ tesisi, aşılama, budama ve işleme, gübreleme, üzümlerin hasatı ve kurutulması, bandırma suyu, hastalıklar ve alınacak tedbirler hakkında bilgi vermektedir. Ali Bey de kredi sorununa dikkat çekerek, köylünün ihtiyacı olan parayı Ziraat Bankası ve murabacılardan yüksek faizlerle aldıklarını, bunun dışında Manisa Bağcılar Bankası'nın da 150 bin liralık sermayesinden bağcılara göztaşı, kükürt, potasa ve benzeri verdiğini anlatıyordu. Ali Bey kükürt, potasa, göztaşı, karaboya gibi maddelerin gümrük resminden muaf olmasını ve ucuz fiyatla satılmasını bağcılığın gelişmesi açısından gerekli görüyordu(30).

Şarapçılık konusunda ise eskiden çekirdeksiz kuru üzümünden sonra, şarabın ikinci ihraç maddesi olduğunu, bugün şarap üretiminin azalması sonucu şarap ihracatının azaldığını belirtiyordu. Ali Bey, bağbozumu dönemlerinde çok sayıda işçinin akın ettiği, bunların hanlarda, ağaç altlarında çok kötü şartlarda kaldıklarını ve hastalandıklarını ve bu nedenle üzüm toplarken verimin düştüğünü, bu sorunu çözmek için mevsimlik işçilerin kalabilecekleri sağlık şartlarına uygun yerler yapılmasını öneriyor, şehirlerde tüccarın yanında çalışan işçilerin belli aralıklarla sağlık kontrolünden geçirilmesi, işyerinde temizliğe önem verilmesi ve işçilerin iş elbisesi giymesi gerektiği üzerinde duruyordu. Tüccarın üreticiden üzümü toplu el kantarlarıyla tartarak aldığını ve hassas olmayan bu tartılardan üreticinin % 5-10 oranında zarar gördüğünü ve iki tarafın da hakkını koruyacak hassas tartıların satış alanlarında en kısa zamanda borsa idarecilerince temin edilmesini istiyordu(31).

Üzüm konusunda diğer raporu Erenköy Fidanlık Müdürü Burhan Bey sundu. Burhan Bey, önemli bir gelir kaynağı olan bağcılığın "Floksera" hastalığının çıkmasıyla çöktüğünü, harap olan bağcılığın gelişmesi için yarım asırdır hükümet ve halkın tüm gayretlerine rağmen istenilen sonuca ulaşamadığını, oysa aynı felakete uğrayan diğer ülkelerin zararlarını fazlasıyla telafi ederek ilerlediklerini anlatıyordu. Cumhuriyet hükümetlerinin bu konuya gerekli önemi verecek olan fidanlıkları geliştirdiğini ve çeşitli yerlere yeni fidanlıklar kurulduğunu ve üzümçülüğün gelişmesi için alınması gereken önlemleri sıralıyordu.

Adana Pamuk Tecrübe İstasyonu Müdürü Kemal Bey, raporunda pamuğun hammadde olarak ihraç edilmemesi, yerli sanayii kurularak, iç pazarın yaratılması gerektiği görüşünü savunmakta ve şunları söylemektedir:

"Pamuklarımızın atisini temin ve mensucat için verilen paraların dahilde kalması için, mahsulümüzün kendi memleketlerimizde imal ve sarfedilmesine gayret etmek lazımdır...Saniyen bir harp vukuunda, çiftçilerin medanı istinadı olan pamuk hasılatı para etmez ve çiftçiler sanatlarına karşı derin bir soğukluk hissederler...Bir çok memleketler bu gibi meseleleri itibara alarak dahilde iplik ve mensucat fabrikaları tesisine çalışmaktadır. Bu son senelerde Amerika bugün kendi mahsulatının %50'sini memleket dahilinde sarfetmektedir(32).

Kemal Bey pamuk mensucatına yönelmek için, pamukların islah edilmesi gerektiği, bu amaçla Adana'da bir tohum tevzii ve kontrolü teşkilatına ve bunların temiz çırçırı için bir çırçır fabrikası kurulmasını, Aydın'da pamuğun islahı için bir tecrübe istasyonu tesis edilmesini önermektedir(33). Ayrıca pamukta standardı tutturmak için Avrupa ve Amerika'daki tekniklerin uygulanması önerilmekte ve raporda bu usul ayrıntısıyla verilmektedir(34).

Zeytincilik konusunda sunduğu raporda Ragıb Ziya Bey, zeytinciliğin sahil bölgelerinde, özellikle Balıkesir, İzmir ve Saruhan vilayetlerindeki ekonomik önemine değinmektedir. Osmanlı idaresi altındayken adı bile duyulmayan Tunus ve Cezayir gibi ülkeler, önemli zeytin üreticisi ülkeler arasına katılmıştır. Fransa ve Portekiz'de de zeytincilik gelişmektedir. Oysa Türk zeytinciliği çok geri durumdadır. Gerek zeytincilik, gerek zeytinyağcılıkta çok esaslı ıslahat gerekir. Bu ıslahat idari, mali, ilmi ve fennidir. Zeytincilikteki bilgisizlik gibi, zeytinyağcılıkta da bilgisizlik hakimdir. Türk zeytinciliğinin gelişmesi ve dünya pazarlarında önemli bir yere sahip olması gerekmektedir.

Zeytincilikteki en son bilimsel teknikleri kullanmak, zeytin hastalıklarıyla mücadele, zeytin çeşitlerinin kalitesini artırmak, yabani zeytin ormanlarının aşılmasını teşvik etmek, zeytincilik enstitüsü kurulması, zeytincilik ve zeytinyağcılıkla ilgili kitap ve risaleler yayınlamak, ameli budayıcılar yetiştirmek, zeytin üreticisine kredi verilmesi, zeytincilik birlikleri kurmak, bir zeytincilik cemiyeti oluşturmak, uluslararası zeytincilik kongrelerine katılmak, zirai asayiş sorununu çözmek, zeytin mıntıklarında fidanlıklar oluşturmak, yılda bir kez zeytin günü düzenlemek ve ülke içinde zeytin ve zeytinyağı tüketimini arttırmaya yönelik önlemler almak (35).

Dr. Fuat Ali Bey ise, kongreye sunduğu raporda Marmara Havzası'nın zeytin ve zeytinyağı üretimini birkaç kat arttırmanın çareleri üzerinde durmuştur. Zeytinin özenle toplanması, gübreleme ve budamanın son bilimsel tekniklerle yapılması, salamuralık zeytinlerin özenle seçilmesine dikkat edilmesini istemektedir. Ambalaj konusuna gereken önemin verilmesini, zeytinlerin eski ve

kirli fıçılarla ihraç edilmemesini yeni fıçı imalathaneleri kurularak bu imalathanelerin tahta ihtiyacının sağlanmasının ve salamura için zeytin üreticisine ucuz tuz verilmesinin gerektiğini belirtiyordu. Ambalaj kadar zeytinyağının kalitesinin de önemine değinerek zeytinyağı üretiminde çürük, kurtlu zeytinlerin kullanılmamasını, bu zeytinlerin sabun üretiminde kullanılmasını öneriyordu. Kaliteli zeytinden son tekniklerle yağ çıkarılmasının yağın asitini azaltacağını belirtiyordu. Ayrıca zeytinyağı üreticisine ipersantrifüg makinasını önermekteydi (36).

III. I. Türkiye Ziraat Kongresi'nin Yankıları

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından 11. 01. 1931'de şehir lokantasında Ziraat Kongresi azaları şerefine verilen çayda konuşan kongre azası Sait Bey, şunları söylüyordu: " Ziraat Kongresi'nin en büyük faydası kitap ve laboratuvarlardan gelen ihtisas ve fen adamı ile işten ve topraktan gelen adamın başbaşa vererek bilgi ve görgülerini birbirlerine katması, anlaşması olmuştur. Feyyaz Türk topraklarının kıymetli mahsüllerini bir derece daha kıymetlendirip revaçlandırmak için bu kabil toplanışların tekerrürünü Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nden rica ederiz"

Yine Polatlı delegesi çiftçi Ali Ağa da, bu kongrenin daha sonraki tarihlerde benzerlerinin toplanması temennisiyle şunları söyledi: " Eski hükümetler, şimdiye kadar Türkiye'nin madenleri, ziraati ile kendilerini idare etmiş fakat işlerine bakamamıştı. Şimdi çiftçiler memleketin dört bucağından gelerek ilk defa bir arada toplanıyor. İnşallah kongrede bulunan arkadaşlarımız senede bir defa birleşir, nasıl el birliği ile denize döktükse yine el birliği ile memleketin çiftini çubuğunu ıslah ederiz "(37).

Muhittin Birgen ise, kongreyi başarısız bulmaktadır. Kongreyi üç açıdan eleştirmektedir. İlk olarak kongrenin ruznamesinin çok geniş olduğunu, Türk tarımını ilgilendiren hemen her sorunun tartışıldığını, oysa kongrelerin sınırlı konuları tartışarak sonuca ulaşması gerektiğini, kongrelerin "parlamento" olmadığını kısa süre içinde toplanıp dağılmak zorunda olduklarına değiniyor ve şunları söylüyordu : " Türkiye'de ziraat meselesini uzaktan ve yakından alakadar edebilecek hiç bir mesele yoktu ki ruznamenin hududu haricinde bırakılmış olsun. Bunun için kongre otuza yakın encüme ayrıldı. Bu encümenlerde mevzu bahsedilmeğe değeri bile olmayan meseleler de vardır. Faraza, Türkiye'de çay ziraati olmadığı halde kongrede " Çay Encümeni" vardı. Batum'da muvaffak olmayan çaycılığı, Batum iklimindeki Rize'de canlandırmaya dair bir encümen raporu dinledik ve hep birden elimizi kaldırıp " Amin! " dedik. Benim gibi Rusya'da

Batum çaylarını görmüş, Batum çayları namını taşıyan bu talihsiz nebatın Batum'daki yirmi beş senelik tarihinin neticesiz kaldığını, bu çayı içmek suretile filen tasdik etmiş ve Rize'de çay değil, halkın yegane maişet vasıtası olan mısır ziraati için dahi toprak bulunmadığını bilen bir vakıf-ı ahval dahi bu rapora el kaldırmakta tereddüd etmiyordu. Çünkü, her rapor üzerinde münakaşa etmek lazım gelseydi, kongrenin aylarca müstemiren içtimai zaruri olurdu. İyisi mi, rapora el kaldırıp, Rize'de mükemmel bir çay istasyonu tesis etmek için İktisat Vekaleti'ne temenniyatımızı arz ederek işin içinden çıkacaktık."

Muhittin Birgen'in bu konuda yanıldığı daha sonraki dönemlerde bu bölgenin çay üretiminde başarı sağlanmasıyla anlaşıldı. Ancak, Birgen'in yazdıkları oylamalarda delegelerin psikolojisini açıklaması açısından önemlidir.

Birgen, ikinci olarak raporların hazırlanma biçimini eleştiriyordu: "Ekseriya ruznameyi teşkil eden raporlar alelacele yazılmış, bunlar içtimadan evvel teksir edilmemiş, bunlar hakkında fikir ve mütalaa beyan etmek ihtiyacını hissedenler de hazırlanmamıştı."

Üçüncü olarak kongreye çok farklı kesimlerden delegelerin katıldığına ve çoğu zaman birbirlerini anlamakta güçlük çektiklerine değinmektedir. Kongreye katılanların üç gruba ayrıldığını, bunların fen memurları, nazari iktisatçılar, vilayet murahhasları ki büyük çoğunluğu büyük arazi sahibi çiftçi, tüccar-çiftçi zümresinden olması dikkat çekmekteydi; " Bariz bir surette göze çarpan nokta şu idi ki bu koskoca kongre içinde Türkiye'nin asıl kuvvetini teşkil eden küçük çiftçi, kendi toprağında kendi çalışan 'eli nasırlı köylü' hiç de temsil edilmiyordu. Kongrenin ekseriyet kitlesini Halkalı mezunları ile Avrupa Amerika'da ziraat tahsil etmiş fen adamları ve memurlar teşkil ettiği için kongrenin kararlarında daima bu kitlenin, işleri görüş tarzı hakim bulunuyordu. Mübalağasızca denilebilir ki, kongrede ne kadar baş varsa o kadar fikir vardı."(38).

Kongreye Türk tarımının sorunları ve bu sorunlara çözüm yolları öneren çok farklı konularda 120 adet rapor sunuldu. Tarımda son teknik gelişmeler, üretimde verimi artırma, ürün hastalıkları ve çözüm yolları, makinalaşma, hayvancılık (sütçülük, tavukçuluk, arıcılık, ipekböcekçiliği v.b.), vergiler, tarımsal krediler, ziraat teşkilatı, ziraatta sigortacılık, sergiler, zirai istatistikler, zirai tahsil ve neşriyattan, kooperatifçiliğe kadar birçok konu tartışıldı. Ayrıca tarım ürünlerinin pazarlanmasında önemli bir faktör olan standart ve ambalaj, Türk ürünlerinin dünya piyasalarındaki konumu ve rekabeti konuları da tartışıldı.

Ziraat Kongresi'yle 1920'li yıllar boyunca Türk tarım politikalarına yön

veren İzmir İktisat Kongresi karşılaştırıldığında belirgin farklar ortaya çıkmaktadır. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda devlet liberal politikalar izlerken, Ziraat Kongresi'ne sunulan raporlarında istediği üzere devlet daha ön plana çıkıyor ve devletçi politikaların izleneceği sinyalleri veriliyordu. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, liberal politikaların devletin kalkındıramaması, çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısız olması, Menemen Olayı devleti bu politikalara yöneltti. İktisat Kongresi'ne katılım, dönemin de şartları gözönünde tutulursa, son derece sınırlıdır. Çiftçi temsilcileri olarak büyük toprak sahibi ağalar katılmıştır. Küçük üretici, çiftçi ve topraksız köylü ne yazık ki iki kongreye de katılamamıştır. Oysa, 1930'lu yılların tarım politikalarının temellerinin atıldığı Ziraat Kongresi'ne ülke genelinde katılım gerçekleşmişti. Ziraat Kongresi'nin diğer bir özelliği de sunulan raporların konularının uzmanlar tarafından hazırlanmış olmasıdır. İzmir İktisat Kongresi'nde tartışılan tarımın geri kalma sebepleri, o zamana kadar uygulanan yöntemlerin eksiklikleri, eksik el emeğinin yerini makinalaşma, kredi sorunu, Ziraat Bankası'nın köylünün kredi ihtiyacını karşılaması, köylünün eğitimi ile ilgili problemler, Ziraat Kongresi'nde de gündeme gelmiştir.

Ziraat Kongresi ile ilk defa, halkın %80'ine yakın bir bölümünü oluşturan köylünün sorunları ve çözüm önerileri, toplu olarak gündeme geldi. Tarım kesiminin sıkıntılarını hükümete sunuldu(39).

Ziraat Kongresi cumhuriyet döneminde ülkenin her bölgesinden gelen üreticilerin katılımıyla gerçekleşen ve ülke tarımının hemen hemen tüm sorunlarını incelemesi bakımından ilk kongre olma özelliğini taşır. Ayrıca, konunun uzmanları tarafından hazırlanan raporların devlet tarafından dikkate alınarak uygulanması açısından da önem taşımaktadır.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından düzenlenen Sanayi Kongresi ve Ziraat Kongresi ekonomik kalkınmanın bilimsel yöntemlerini belirlemeyi amaçlıyordu. Vedat Nedim Tör, "Devletin öncülüğü ile planlı, programlı bir millet iktisadiyatı fikri bu kongrelerde doğdu" diyordu(40). Gerçekten, bu iki kongrede alınan kararlar 1933 yılında yayınlanan "I. Sanayi Planı" ve 1936 Yılında yayınlanan "II. Sanayi Planı"nda uygulandı. I. Sanayi Planı'nda pamuklu mensucat sanayiinin geliştirilmesi, kendir (çuval, kaneviçe, kalın bez, ip, sicim, urgan, halat) sanayiinin geliştirilerek ambalaj probleminin çözümlenmesi için harekete geçildi. Standardizasyon Bürosu kurularak, ambalajda standardın tutturulması amaçlanıyordu. "Gül ve gül yağının üretim ve ihracatının kooperatifleşmesi ve modern bir taktirhane tesisi" planlanıyordu. II. Sanayi

Planı'nda da, ekmek ve un sanayii, zeytinyağı rafinerisi kurulması, yaş ve kuru meyve sanayi ve ticareti, et sanayi, gülyaağı sanayii konusunda önemli adımlar atıldı.

DİPNOTLAR

- * Bu makale, 16 Kasım 1993 tarihinde, Tariş ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın işbirliği ile İzmir'de düzenlenen "Türkiye'de Kooperatifçilik ve 80. yılında Tariş Sempozyumu" na sunulan bildirinin metnidir.
- (1) Korkut Boratav, **100 Soruda Türkiye'de Devletçilik**, Gerçek yay., İstanbul, 1974, s.19.
 - (2) **Cumhuriyet Döneminde İstatistiklerle Türkiye (1923-1980)**, Tablo 35; Köy İşleri Bakanlığı, **Cumhuriyetin 50. yılında Köylerimiz**, Ankara, 1973, s.6.
 - (3) Ömer Celal Sarç, "Atatürk Döneminde İstatistiklerle Türkiye Ekonomisi ve İktisat Politikaları", **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, Dr. Nejat Eczacıbaşı yay., İstanbul, 1983, s.344.
 - (4) Çağlar Keyder, **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)**, Yurt yay., Ankara, 1982, s.60.
 - (5) Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, 2. baskı, Yurt yay., Ankara, 1986, s.91-92.
 - (6) Sarç, **a.g.m.**, s.345.
 - (7) **A.g.m.**, s.364; Bu yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılar için bkz. Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi yay., Ankara, 1981.
 - (8) Türkan Çetin-Hakkı Uyar, "Dünya Ekonomik Bunalımı ve Tariş'e Doğru", **Tariş Tarihi**, İzmir, 1993.
 - (9) İlhan Tekeli-Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara, 1981.
 - (10) **A.g.e.**, s.93; Cemiyet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan Duman, **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, D.E.Ün. AllT Enst. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.
 - (11) "Ankara Ziraat Sergisi", **Anadolu**, 7.1.1931.
 - (12) "Gazi Hazretleri Sergiyi Ziyaret Buyurdular", **Anadolu**, 8.1.1931; "Sergide Rus Pavyonu", **Anadolu**, 8.1.1931.
 - (13) "Türk-Macar Münasebeti", **Cumhuriyet**, 3.1.1931; Yunus Nadi, "Budapeşte Sergisi'ne İştirak ediyoruz", **Cumhuriyet**, 15.2.1931; Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti bu dönemde iki dünya sergisine katıldı: Uluslararası Budapeşte ve Leipzig Sergisi; bu sergiler dünyanın ilgi odağı olan Atatürk Türkiye'si'ni fotoğraflar, broşürler, grafiklerle dünyaya tanıtmak açısından önem taşıyordu. Bu sergiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Vedat Nedim Tör, **Yıllar Böyle Geçti**, Milliyet yay., İstanbul, 1976, s.15.
 - (14) Yunus Nadi, "Zirai İktisatta Hayvancılık", **Cumhuriyet**, 1.2.1931; **Cumhuriyet**, 18.1.1931.

- (15) **Milliyet**, 13.9.1930; **Yeni Asır**, 3.12.1930; **Hizmet**, 3.12.1930.
- (16) **İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, C.I, Ankara, 1931, s. VIII.
- (17) Ruznamede yer alan ve raporların hazırlanmasında ana taslak olan sorular için bkz. **a.g.e.**, s.X-XVII.
- (18) **Cumhuriyet**, 5. 1.1931; **Milliyet**, 6.1.1931.
- (19) "Ziraat Kongresi", **Anadolu**, 6.1.1931.
- (20) "Ziraat Kongresi, Encümenler Raporları Tetkik Ediyor", **Anadolu**, 7.1.1931; **Yeni Asır**, 1.1.1931.
- (21) **Cumhuriyet**, 20.1.1931; "Ziraat Kongresi Mesaisini Bitirdi", **Anadolu**, 21.1.1931.
- (22) A. Nadir, "İncircilik Kaliforniya'da ve Bizde", **İhtisas Raporları...**, C.I, s.345-360.
- (23) Amerika'da incir yetiştirme çabaları için bkz. **Tariş Tarihi**, s.26-29.
- (24) A. Nadir, "İncir", **İhtisas Raporları...**, s.443.
- (25) **A.g.m.**, s.460.
- (26) **A.g.m.**, s.461-465.
- (27) H. Tahsin, "İncir", **İhtisas Raporları...**, s.595-635.
- (28) Topçuzade Nazmi, "İncirciliğimizin Rekabet Mücadelesi", **İhtisas Raporları...**, s.495.
- (29) **A.g.rapor**, s.497.
- (30) Ali, "Üzümcülüğümüz", **İhtisas Raporları...**,s.595-665.
- (31) **A.g.rapor**, s. 635.
- (32) Kemal, "Pamuk", **İhtisas Raporları...**, s.682-683.
- (33) **A.g. rapor**, s. 686.
- (34) **A.g. rapor**, s.687-692.
- (35) Ragıp Ziya, "Zeytinciliğimiz", **İhtisas Raporları...**,C.1, s.728-754.
- (36) Fuat Ali, "Zeytinciliğimiz", **İhtisas Raporları...**,C.1, s.755-759.
- (37) "Ziraat Kongresi'nde", **Anadolu**, 12.1.1931.
- (38) Muhittin Birgen, "Birinci Ziraat Kongresi", **Türk Kooperatifçisi**, N0: 11 (Kanunusarı 1931).
- (39) Ziraat Kongresinde sunulan raporlar 1931 yılınca iki cilt ve toplam 2492 sayfa olarak "1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları" adıyla Ahmet İhsan Basımevinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından basıldı.
- (40) Tör, **a.g.e.**, s.14.